

com el món literari i polític, i fins un qüestionament sobre el paper del lector, de la lectura—, en aquesta tercera part, s'analitza la manera com l'escriptura es busca ella mateixa i prossegueix amb els seus reptes i apostes. En efecte, com afirma Maria Dasca, aquesta obra d'equívocs gira entorn de «dos processos indústria-les: el de la indagació [...] i el de l'escriptura» (p. 252).

El procés d'indagació, analitzat per Jennifer Houdiard en col·laboració amb Anne Charlon, està immers en el codi de la novel·la policíaca que el text, segons les autores, infestat de màscara i saturat de transgressions narratives, calca amb la seua multitud d'enigmes. El procés d'escriptura a més, posat de manifest per la part autobiogràfica de la novel·la, enriqueix el procés anterior al qual «se superpose la multiplicité des mémoires» (p. 223). Aquesta novel·la policíaca de la memòria, com l'anomenen Jennifer Houdiard i Anne Charlon, guanya, doncs, complexitat perquè també posseeix, com recalca Maria Dasca, la textura de la novel·la psicològica i de la literatura epistolar.

La relació epistolar ve al seu torn posada en relleu per Meri Torras, per a qui *La meitat de l'ànima* és «una carta amorosa adreçada a un/a lector/a del llibre que és el cos convocat imprescindible» (p. 289). Una carta amorosa que dona veu a la bella conclusió de Sandrine Frayssinhes, per a qui esta obra polifònica construeix metafòricament la seua escriptura, tenyida d'un poètic lirisme, com una seducció (p. 273).

Comptat i debatut, en el present treball es donen cita assajos ben articulats que esta ressenya, en el seu intent de recrear l'ambient general, a penes ha sobrevolat. Redactats des de la passió i el coneixement, quan no l'erudició, *Llegir Carme Riera. A propòsit de La meitat de l'ànima* es converteix en una obra de referència per a aquelles persones que preparen l'oposició al cos de professors i en una monografia a tindre en compte per als qui desitgen ampliar els seus coneixements sobre l'autora.

MOLAS, Joaquim: *Sobre la construcció de la literatura catalana i altres assaigs*, Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner Editor, 2010.

JOSEP CAMPS I ARBÓS
Universitat Oberta de Catalunya
jcamp14@xtec.cat

Joaquim Molas ha estat —i és encara avui dia— una peça fonamental en el procés de divulgació, d'estudi, de reivindicació i de sistematització —i perquè, no, d'invençió— de la literatura catalana contemporània. Autor de nombrosos treballs, des de la meitat de la dècada dels noranta del segle passat —amb l'excepció de *Lectures crítiques* (1975)— s'ha dedicat a aplegar i a ordenar bona part de la seva producció, a voltes dispersa i de difícil accés, en volums com la inacabada sèrie *Obra crítica* (1995 i 1999). Les dues darreres mostres d'aquest objectiu les

trobem en dos llibres apareguts de manera gairebé simultània el 2010: *Aproximació a la literatura catalana del segle xx* i *Sobre la construcció de la literatura catalana i altres assaigs*. En ambdós volums, hi trobem material de procedència ben diversa: pròlegs, contribucions a congressos, escrits més o menys circumstancials i, fins i tot, textos inèdits.

Dividit en dues parts, *Aproximació a la literatura catalana del segle xx* conté, a la primera, treballs que abasten el primer terç del segle passat, del Modernisme fins a les Avantguardes (amb una especial dedicació a Santiago Rusiñol, a la recepció de Charles Baudelaire o a la introducció del concepte de *modernitat* en la poesia catalana); la segona, en canvi, se cenyeix al període franquista i als inicis de l'anomenada transició democràtica (hi trobem estudis significatius sobre Mercè Rodoreda i Ramon Aramon i Serra o les relacions entre les literatures catalana i castellana). Pel que fa a *Sobre la construcció de la literatura catalana i altres assaigs*, el llibre que comentarem en aquesta ressenya, inclou una sèrie de treballs redactats entre el 1978 i el 2007, revisats amb la incorporació de noves dades, i dels quals proporcionarem les línies mestres. El volum compta, a més, amb un documentat i extens pròleg de Damià Pons, catedràtic de Filologia Catalana a la Universitat de les Illes Balears que, amb el títol de «Joaquim Molas, arquitecte del sistema català», en què es passa revista a la nodrida activitat que ha desenvolupat Molas com a historiador i crític.

Obre la primera part del volum, «Sobre la construcció de la literatura catalana», el text «Una literatura sense estatut»; es tracta del discurs que va llegir Molas amb motiu de ser investit Doctor Honoris Causa per la Universitat de Lleida. El treball s'articula al voltant de la idea de la manca d'un codi que prestigiés la literatura catalana des de finals del segle XVIII, quan van néixer els estudis literaris moderns. Fornit d'una sòlida documentació, bàsicament procedent d'Antoni de Capmany i d'Ignasi Ferreres, Molas ressegueix els motius que justifiquen aquesta negativa valoració de la nostra literatura i que sintetitzàrem en la consideració que el català és un idioma antic i «provincial»; el problema és, no gensmenys, polític i no pas lingüístic: la manca de suport d'una cort, d'unes institucions pròpies. Malgrat tot, a inicis del XIX, es va començar a estudiar la producció literària catalana (els treballs de catalogació de Fèlix Torres Amat o les síntesis històriques de Francesc Jaubert de Pauçà en són una mostra), seguint les pautes establertes per la Il·lustració, al voltant de tres eixos: en primer lloc, la identificació d'escriptor amb tot aquell que escriu; segonament, la prioritització del fet territorial per sobre del fet lingüístic; i, per últim, l'adscripció dels productes a l'univers provençal (per a l'època medieval) i espanyol (per a l'època moderna). Cronològicament, el segon text, «L'escola històrica de Milà i Fontanals», enllaça amb l'anterior: Molas explica el procés de creació d'un nou enfocament per a la literatura, modern i sòlid, per part de l'il·lustre vilafranquí. Molas n'analitza els fonaments (la rigorosa base erudita; el mètode de treball, analític i comprensiu, de base positivista), els àmbits d'estudi (l'Edat Mitjana), la tradició que assumeix (Capmany i Torres Amat) i la ideologia que el vertebrava (la identificació llengua-nació-literatura). Ara bé, el treball generat per Milà i Fontanals i els seus deixebles no es limitarà als

estudis universitaris sinó que s'integra en institucions científiques i literàries com els Jocs Florals, l'Acadèmia de Bones Lletres o l'Institut d'Estudis Catalans. L'estudi incorpora dos apèndixs en què es comenten i es contextualitzen els discursos «Acerca del caràcter general de la literatura espanyola», de Milà i Fontanals, i «Algunos de los caracteres que distinguen a la antigua literatura catalana», d'Antoni Rubió i Lluch.

Un dels articles més remarcables del volum és «Sobre la periodització en les històries generals de la literatura catalana», en què Molas ressegueix algunes de les síntesis publicades sobre la història de la literatura a casa nostra. El recorregut cronològic s'inicia amb Milà i Fontanals: en els *Principios de literatura general y espanyola* (1877) ofereix una bona síntesi del període medieval però també hi mostra un interès per la poesia popular; altrament condemna moviments estètics com el Barroc (i la seva principal figura Francesc Vicenç García). Unes propostes que van ser aprofundides i complementades per Antoni Rubió i Lluch, autor de la primera periodització sistemàtica de les lletres catalanes; tres són els períodes en què la va dividir: Nacional (del segle XIII a final del segle XVI), Decadència (segles XVII i XVIII) i Renaixença (a partir de la tercera dècada del segle XIX). La següent baula de la cadena és, segons Molas, Lluís Nicolau d'Olwer: la periodització que proposa segueix Rubió i Lluch, tot i que, a diferència del seu mestre, considera el segle XVI com un període de «desintegració» i remarca, alhora, trets intrínsecs a la literatura catalana com el nacionalisme o el medievalisme. Quant a les grans síntesis modernes, les de Jordi Rubió i Balaguer (1949-1958) i de Martí de Riquer (1964), si bé coincideixen en una sèrie de trets (l'oposició Edat Mitjana-Decadència-Renaixença), en divergeixen en d'altres: el concepte de literatura i de llengua literària o l'organització del material (Rubió i Balaguer ho fa a través de la successió mecànica de segles, per al conjunt, i dels regnats per als temps medievals, mentre que Riquer opera amb criteris fonamentalment literaris a través de la juxtaposició de monografies). El següent article, «Milà i la Renaixença», se cenyeix, de nou, a aquesta figura vuitcentista: ara, però, Molas en comenta l'evolució ideològica i, particularment, la presa de posició respecte a l'ús de la llengua catalana i la seva reinstauració literària: les propostes romàntiques inicials; l'interès pel monolingüisme dels Jocs Florals (ho evidencia el discurs, com a president, en l'obertura de l'acte de 1859) entès com l'elegia d'un món perdut, sense perspectives de futur; els estudis de llengua i literatura catalanes com a derivació de les investigacions trobadoresques; la construcció de poemes de tema cavalleresc; o el programa-balanç que va escriure amb motiu dels vint-i-cinc anys de la reinstauració dels Jocs Florals, el 1883, en què proclama que la Renaixença va anar més enllà d'un simple fenomen local.

Continuant amb el període vuitcentista, el treball «Els estudis de Rubió i Balaguer sobre la Renaixença» és el pròleg al volum d'estudis de l'autor dedicats al segle XIX, com a volum setè de les seves *Obres completes*. Molas, d'antuvi, remarca les dificultats (personals i íntimes) que va tenir Rubió i Balaguer per a estudiar l'època, essent nét de Rubió i Ors i fill de Rubió i Lluch, dues figures cimeres de la Renaixença. A més, fa balanç de les investigacions de Rubió i Bala-

guer, d'interès desigual, tot i que «per la seva riquesa d'informació i per la novetat dels seus plantejaments, constitueixen una aportació molt important i, en alguns casos, decisiva a la moderna historiografia catalana» (p. 116), i en destaca la seva proposta, apartant-se de la ideologia familiar, de considerar la Renaixença com un moviment generat per una sèrie de canvis de tipus econòmic, social, polític i cultural i que té les seves arrels tant a l'època barroca com a la neoclàssica.

Com hem apuntat, Molas ha estat un dels grans mestres en la sistematització de la literatura catalana. «Necessitats i raons d'una proposta» respon a aquest vessant de la seva activitat crítica ja que planteja la necessitat de fixar una llista canònica d'autors i obres basada en el valor literari i la representativitat. Hi ha, tanmateix, una sèrie de motius que dificulten la proposta: el fet que la literatura catalana no és una literatura «normal» perquè «des del segle XVI, no ha tingut, al seu darrere, un Estat i, amb ell, una cort o un centre equivalent que servís, a la vegada, de cohesió i de caixa de ressonància» (p. 125); la seva presència poc o gens sistemàtica a l'ensenyament; la fragmentació territorial dels parlants catalans o el treball de les empreses editorials a favor del mercat espanyol. A més, assenyalava, que, per tal de dissenyar una llista canònica, caldria realitzar una tasca prèvia: reordenar, aplegar material, descobrir i inventariar noms marginals, fonamentalment, dels segles XVI-XIX. Molas completa el panorama amb un comentari a algunes de les tasques realitzades sota la seva direcció o supervisió en l'intent de sistematitzar un canón: la *Guia de la literatura catalana*, el *Diccionari de la literatura catalana* i els volums VII-XI de la *Història de la literatura catalana*. A l'apèndix, Molas explica com va planejar «Les Millors Obres de la Literatura Catalana», una col·lecció antològica de totes les èpoques i de tots els gèneres. N'explicita els criteris de la tria, el concepte de literatura (prou ampli, en tant que permetia encabir textos destinats a l'anàlisi i la reflexió, sempre que tinguessin una dimensió humanística) o el procés de selecció de les obres (ens alguns períodes, com el medieval, han estat literaris mentre que en d'altres, com el segle XVI, de caire històric).

La primera part del llibre es tanca amb un altre text summament interessant: «Reflexions sobre la Renaixença per a la clausura d'una jornada de reflexió». I ho és tant per l'anàlisi del període com pels suggeriments d'estudi que hi desplega i que esquematitza en les línies següents: el grau de valoració i d'acceptació de la literatura catalana dins i fora del país; el programa politicocultural formulat pels teòrics del moviment; les interpretacions erudites realitzades per assagistes contemporanis com Francisco M. Tubino; les realitzacions dels autors que s'oposaven al romanticisme; la producció popular i la incidència del moviment en els diversos territoris de parla catalana o les traduccions i lectures efectuades. Altrament, per a Molas, caldria estudiar també els Jocs Florals, una plataforma de difusió d'aspectes no només lingüístics sinó també polítics i socials, estudiar-ne les fonts d'inspiració i el possible anacronisme, o la trajectòria històrica, gens monolítica. El treball conté tres apèndixs. El primer són les pàgines introductòries al capítol sobre poesia romàntica del volum IV del *Panorama crític de la literatura catalana* amb l'afegit d'unes notes inèdites sobre Verdguer i Guimerà. Molas, novament,

no es limita a comentar la bibliografia existent sobre el tema sinó que també efectua suggeridores propostes de treball: les idees estètiques i el conjunt de la poesia en català i castellà d'Aribau; les raons i les circumstàncies de *Los trovadors nous* i *Los trovadors moderns*; els aspectes desatesos de la festa dels Jocs Florals (els seus orígens, l'evolució programàtica a través dels discursos presidencials o les reflexions que van motivar a la premsa); la poesia de Manuel Milà i Fontanals, Marià Aguiló, Víctor Balaguer i de Josep Lluís Pons i Gallarza; o la del període 1883-1895, que conté la crisi del romanticisme i dels Jocs Florals (i, de manera especial, la figura d'un intel·lectual com Francesc Matheu). El segon és el pròleg al facsímil dedicat als Jocs Florals de 1925; Molas remarca el paper d'un volum, que presenta no només un panorama de la institució sinó també de la poesia catalana de la segona meitat del XIX i inicis del XX i, alhora, en fixa els noms més representatius i les seves opcions estètiques. El tercer és el porticel al número que la revista *Faig* va dedicar a la narrativa catalana vuitcentista. Molas hi ressegueix el camí de la novel·la des de 1830 amb la publicació de *Los bandos de Castilla* de Ramon López Soler fins a 1882 amb *La papallona*, de Narcís Oller, que assenyalava l'inici del model realista. Molas, a l'hora de traçar el panorama, remarca els problemes amb què va haver d'enfrontar-se el gènere (el descobriment de la llengua catalana per a la prosa o la creació d'un públic lector), el paper de les traduccions, els models novel·lescics o la influència del quadre de costums com a medi de conreu per a descobrir la realitat com a matèria de ficció.

La segona part, força més breu, porta per títol «Alguns escriptors, algunes lectures». El primer treball, «La poesia d'Ausiàs March. Notes per a una lectura», és el pròleg per a una antologia del poeta valencià destinada al públic hispànic. Molas, com a bon medievalista (no oblidem que va doctorar-se amb una tesi sobre Lluís Icart, un poeta de finals del segle XIV), tracta i exemplifica aspectes representatius de l'obra marquià: el trencament amb els models trobadorescos, «que havien posat tot l'èmfasi en l'amor sensual i havien, per tant, ignorat el veritable, el racional» (p. 172); la unitat de discurs, basat en l'experiència personal i en els materials llibrescos; el tema i l'objectiu de la composició, l'anàlisi de la seva intimitat i de la conducta humana; o els recursos de què se serveix, procedents de la vida quotidiana (un paisatge essencialment feudal que, tanmateix, reflecteix una societat en crisi).

Els dos treballs següents tenen com a comú denominador la literatura insular d'inicis del segle passat. «Reflexions i propostes de la "nova" poesia mallorquina (1904)» planteja una anàlisi de les sis conferències que van dictar destacats escriptors mallorquins a Barcelona entre l'abril i el juny de 1904: «Humanització de l'art», de Joan Alcover; «El futurisme», de Gabriel Alomar; «Extensió i evolució del catalanisme», de Miquel dels Sants Oliver; «Nostra arqueologia literària», de Mateu Obrador; «Un aspecte de la política catalana», de Joan Torrendell; i «La forma poètica», de Miquel Costa i Llobera. Molas se cenyeix a les que defineix com a conferències «estètiques» (Alcover, Alomar, Costa) i que mostren preses de posició distintes davant de l'esgotament del Modernisme combatiu propi de la

dècada anterior; en remarca els punts de contacte i les divergències (la d'Alcover no deixa de ser una reflexió personal sobre el fet poètic a diferència de les altres dues, que esdevenen discursos programàtics) per a concloure que, «en conjunt, mostren una gran riquesa de pensament i coincideixen en un punt, la presa de posició davant la crisi de Fi de segle» (p. 200). «Memòria de Miquel dels Sants Oliver, fundador de l'IEC», l'altre treball, és un documentat repàs sobre un intel·lectual de qui Molas considera que no ha merescut, per part dels estudiosos, l'atenció que es mereix. Hi remarca els aspectes nuclears de la seva biografia: les col·laboracions a la premsa de finals del segle XIX, des d'on va propugnar la regeneració de la vida social, política i cultural de Mallorca; el trasllat a Barcelona gràcies als oficis de Joan Maragall, per tal de fer front als deutes bancaris, i la seva adaptació al nou medi social; la seva obra literària i erudita (amb un especial interès per l'assaig ideològic); o la dimissió el 1914, per motius difícils d'escatir, com a membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

Els dos articles següents reflecteixen un altre dels interessos de Molas: la divulgació d'autors escassament tractats en els repertoris bibliogràfics de la literatura catalana contemporània. «Sobre *Liliana*, d'Apelles Mestres» va, per tant, més enllà de la simple proposta de lectura d'aquest poema de 1907 —una síntesi excel·lent de poesia, grafisme i il·lustració, «una gran metàfora dels ideals i de les prevencions de Mestres» (p. 231)— i ens ofereix pautes de lectura de la resta de la producció poètica de l'autor barceloní i, en especial, d'un dels temes que la vertebrava: la fusió de la mitologia catalana i la nòrdica. Semblantment, «Rovira i Virgili, “sentia ensem la vocació literària”» és la proposta de recuperació d'un altre notable escriptor que ha quedat ofegat per altres aspectes de la seva projecció intel·lectual com els de pensador polític o d'historiador. De la seva dilatada producció, Molas en destaca el diari *Els darrers dies de la Catalunya republicana* (1940), sobre l'experiència de la diàspora, i els volums *Teatre de la natura* (1928) i *Teatre de la ciutat* (pòstumament, el 1963), fruit de l'observació directa, i que tracten de les relacions entre l'home i la natura.

Dos autors que s'inicien en el món de la literatura a finals de la tercera dècada del segle passat conformen el díptic següent de treballs. «Notes per a una lectura de Llorenç Villalonga» és una actualització d'alguns dels temes que Molas havia treballat en estudis anteriors sobre l'escriptor mallorquí, com el magnífic pròleg al primer volum de les *Obres completes*, de 1966. De fet, Molas en la seva anàlisi no defuig qüestions polèmiques del personatge com l'ambigüitat ideològica durant la República i la Guerra Civil. Igualment estudia els casos de la revisió literària que efectua Villalonga amb la seva obra, atribuïbles, sovint, a l'editor Joan Sales: serien les novel·les *Bearn o la sala de les nines*, amb la mutilació de l'epíleg, o bé de *Mme. Dillon o L'hereva de dona Obdúlia*, reelaborada amb versions diferents durant gairebé trenta anys. Altres aspectes de la producció villalonguana que mereixen l'atenció de Molas són la manca de coincidència de la data d'escriptura amb la de publicació i, ni molt menys, amb la dels esdeveniments que fabula; i la concepció de la literatura com una reconstrucció de la

memòria, cosa que implica que l'autor treballava amb materials del seu entorn familiar i autobiogràfics amb finalitats de mitificació o, a voltes, de denúncia o crítica. A l'apèndix, Molas fixa la data de composició de *Mort de Dama*; l'argumentació i la documentació que aporta no deixa lloc a dubtes: va ser escrita entre 1927-1929. «Dalí, escriptor» és, de fet, una reivindicació del vessant literari del cèlebre pintor empordanès: «és, fins i tot dins el món destructor i experimental de les avantguardes, un cas singular» (p. 260). Molas repassa les col·laboracions dalinianes a la revista *L'Amic de les Arts*; el «llenguatge» i l'«estil» potents que empra; els problemes de fixació que presenten els textos pel fet d'intervenir-hi diverses mans (en els catalans, les de J. V. Foix i Sebastià Gasch) i l'abandonament de la literatura de creació a partir de 1936.

El volum es tanca amb dos treballs dedicats al poeta i traductor Segimon Serrallonga. En el primer, de caire autobiogràfic, «Carta a l'editor sobre la poesia de Segimon Serrallonga», Molas recorda la seva coneixença amb l'autor i reivindica la seva obra poètica, concebuda com una aventura moral i verbal, i la insereix en una triple tradició: la catalana (de Lull a Brossa), la simbolista (d'Homer a Apollinaire) i la mística (propera a l'heterodòxia). En el segon, «Serrallonga o la passió de llegir», Molas reproduïx dues cartes que li adreçà Serrallonga: la primera, datada el febrer de 1978, tracta sobre Riba i, més en concret, de les primeres *Estances*; la segona, de l'octubre de 1979, tracta de la tasca del traductor i ho ha fet a partir d'un exemple concret: la traducció del text grec del Pseudo-Dionís.

Després de repassar el contingut dels textos que conformen *Sobre la construcció de la literatura catalana i altres assaigs*, creiem que és de justícia agrair a l'editor Leonard Muntaner, Damià Pons, director de la col·lecció on es publica el volum i, òbviament, Joaquim Molas, per aquest excel·lent treball. No en va, les nombroses aportacions que hi trobem, tant pel que fa referència al procés de «construcció» històrica de la literatura catalana com sobre la lectura d'autors concrets que abasten des de l'època medieval fins als nostres dies, són múltiples i d'un gran interès (recuperació i reivindicació de figures poc conegudes, acurades anàlisis de llibres sovint oblidats per la crítica, interpretacions de textos que obliquen a nous plantejaments metodològics, propostes de noves línies d'investigació...) i el converteixen en un material de consulta necessària per als interessats en l'apassionant món de la filologia catalana.

SARAGOSSÀ, Abelard: *Reivindicació del valencià: una contribució*, València: Tabarca Llibres, 2007; Premi d'Assaig de la Generalitat Valenciana 2006.

FRANCESC LUCAS I MARTÍ

El llibre que ha escrit Abelard Saragoassà vol contribuir a reivindicar el valencià. Però, per què cal reivindicar-lo? I, com s'ha de fer? L'autor dedica el primer